

RESTITUCIJA I SUKCESIJA KULTURNIH DOBARA IZ MUZEJA I GALERIJA HRVATSKE

Branka Šulc
Muzejski dokumentacioni centar
Zagreb

Poštovanje kulturnih dobara, jedna od temeljnih odrednica Haaške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, obvezuje visoke strane ugovaračice da zabrane, preduhitre i zaustave svako djelo krađe, pljačke ili nepravedno prisvajanje kulturnih dobara, kao i svaki akt vandalizma usmjeren protiv kulturnih dobara. One će se uzdržavati i od rekviriranja pokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na teritoriju neke druge visoke strane ugovaračice i od svake represivne mjere usmjerene protiv kulturnih dobara. U slučaju oružanog sukoba koji nije međunarodnoga karakterai koji izbije na teritoriju jedne od visokih strana ugovaračica, što je upravo slučaj u ratu u Hrvatskoj, svaka od strana u sukobu je prema Haaškoj konvenciji obvezna primjenjivati bar one odredbe konvencije koje se odnose na poštovanje kulturnog dobra. Podaci o ratnom razaranju muzeja i galerija Hrvatske, koje evidentira Muzejski dokumentacioni centar (MDC) od početka rata u travnju 1991. do danas, premda nepotpuni, jer je dio Hrvatske još okupiran i u informacijskoj blokadi, pokazuju potpuno nepoštovanje Haaške i ostalih međunarodnih konvencijai nepoštovanje kulturnih dobara od strane agresora. Mjere zaštite spomeničke baštine u ratnim okolnostima usklađene su s Haaškom konvencijom i u muzejskoj djelatnosti Hrvatske. Organizirano je demontiranje svih stalnih postava i njihova evakuacija izvan mjesta ili deponiranje u sigurnosna skloništa, mikrosnimanje muzejskih inventarnih knjiga, evidentiranje šteta, obilasci ratom zahvaćenih područja poradi očevida stanja, izradba foto i video dokumentacije, izvještavanje i međunarodne stručne javnosti o destrukciji muzeja i galerija, kao i prikupljanje nove muzejske građe tematski vezane uz rat u Hrvatskoj, a tijekom 1993. godine otpočeo je i opsežni projekt procjene ratne štete na kulturnim dobrima, kao i očevid i dokumentiranje stanja evakuirane muzejske i crkvene građe u depoima izvan izvornih lokacija tih institucija. Tijekom rata su 46 muzeja i galerije do temelja razoreni, teško oštećeni ili rjeđe lakše oštećeni, od kojih 10 muzeja A, 18 B i 14 C kategorije, unatoč svim poduzetim mjerama zaštite muzejskih fondova u skladu s međunarodnim konvencijama. Nije poznata ni sudbina brojnih privatnih sakralnih zbirki, kao ni 17 muzeja i galerija na okupiranom teritoriju Hrvatske, s ukupnim fondom većim od 200.000 predmeta. Do sada je evidentirana i pljačka cjelovitog fonda iz 6 muzeja i galerija na okupiranom području Hrvatske. Prijave nestanka i potrage za nestalom ili ukradenom spomeničkom kulturnom baštinom koordinira Zavod za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske u suradnji s

Muzejskim dokumentacionim centrom, Arhivom Hrvatske i Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom, u svrhu sprečavanja trgovine ukradenim predmetima uz paralelno obavljanje priprema za pokretanje postupka restitucije opljačkanih pokretnih kulturnih dobara.

Nekoliko važnih međunarodnih koraka prema restituciji učinjeno je u vezi s povećanim naporima UNESCO-a da se osigura očuvanje kulturnog naslijeđa diljem svijeta.

UNESCO i Ujedinjeni narodi su od 1973. do 1975. godine objelodanili nekoliko rezolucija koje naglašavaju potrebu za ozbiljnim razmatranjem povrata kulturnih dobara.

Na sastanku stručnjaka UNESCO-a u Veneciji, 1976. godine, predloženo je da se konstituiraju i međunarodno tijelo s ciljem unapređenja povrata kulturnih dobara.

Generalna konferencija UNESCO-a je 1978. godine odobrila statut i osnivanje Međuvladinoga komiteta za pospješenje povratka kulturnih dobara u zemlje nastanka ili restitucije s osnovnim zadatkom - pospješnja suradnje i pregovora na svim razinama kako bi se olakšalo vraćanje kulturnih dobara u postupku restitucije.

Na svom drugom zasjedanju 1981. godine taj komitet je predložio i tipski formular koji kao osnovni instrument treba služiti za unapređenje bilateralnih pregovaranja za povrat ili restituciju kulturnih dobara. Preporučeno je da se pripravi i priručnik od strane UNESCO-a u suradnji s ICOM-om kako bi se pomoglo proceduri restitucije zemljama članicama. Vodič za korištenje tipskih formulara za zahtjeve povrata ili restitucije objelodanjen je 12. veljače 1991. godine. Okolnosti u kojima je kulturno dobro ili zbirka napustila zemlju svog porijekla važan je i odlučujući faktor u povratu ili restituciji kulturnih dobara. Te informacije usmjeravaju i tokove budućih pregovora u određivanju da li ispitivani slučaj treba smatrati povratom ili restitucijom. Razlika između pojmova "povrat" i "restitucija" bila je jasno istaknuta već na sastanku Generalne konferencije

UNESCO-a iz 1978. godine.

Pojam "restitucija" upotrebljava se "u slučaju nelegalnog prisvajanja", kada su predmeti nelegalno napustili zemlju svog porijekla a po terminologiji pripadajućega nacionalnog zakonodavstva i uvažavajući Konvenciju UNESCO-a.

Pojam "povrat" upotrebljava se kada su predmeti napustili zemlju svog porijekla prije nego što su se uskladili s nacionalnim i međunarodnim pravnim propisima koji se odnose na zaštitu kulturnih dobara.

Druga UNESCO-ova Konvencija, ratificirana 1970. godine, o mjerama za zabranu i sprečavanje nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, koja se bavi i pitanjem restitucije, jest počev od 1984. godine u fazi

Ivan Meštrović, Djevojka s lutnjom, bronca, - vl. Zbirka Bauer, Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenog 1991. godine
Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb, snimio: Luka Mjeda

dorade i izradbe novog nacrtu koji je UNESCO povjerio UNIDROIT-u (The International Institute for the Unification of Private Law). O nacrtu se raspravljalo na 4 sastanka vladinih eksperata iz oko 60 zemalja, u Rimu, a na zadnjem, u veljači 1993., uza sudjelovanje i stručnjaka za međunarodno pravo iz Hrvatske, raspravljalo se o još neusuglašenim pitanjima definicije i kvalifikacije kulturnog dobra, definicije i kvalifikacije posjednika predmeta, zastarnim rokovima za podizanje tužbe, principima na kojima se treba temeljiti restitucija ukradenih kulturnih dobara te napose o pitanju zastarnog roka za povrat ilegalno izvezenoga kulturnog dobra. Prijedlog da taj rok bude 5 godina od otkrića gdje se predmet nalazi i 20 godina od ilegalnog uvoza, predmetom je daljnjih usuglašavanja, a napose za predmete koji su od posebne nacionalne važnosti za određene države koji ne bi trebali podlijegati nikakvim zastarnim rokovima.

I na razini Parlamenta Vijeća Evrope utvrđuju se nove smjernice za restituciju kulturnih dobara. Na sjednici održanoj veljače 1993. godine, Parlament je ponovno razmatrao Smjernice o restituciji kulturnih dobara (The Directive on the Restitution of Cultural Goods) i potvrdio ih bez dodatnih amandmana. Slijedi usvajanje Smjernica na razini Savjeta ministara Vijeća Evrope u prvoj polovici 1993. godine.

Oružani sukobi napose imaju za posljedicu transfere kulturnih dobara. Danas Haaška konvencija (1954.) obuhvaća osnovne propise što se odnose na zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Posebno se Protokolom te Konvencije svaka strana potpisnica obvezuje da će spriječiti izvoz kulturnih dobara s teritorija koji je okupirala.

Pa ipak, premda sve zemlje nisu ratificirale Konvenciju i Protokol, i prije 1954. kulturna su dobra često bila odnošena ili uništavana tijekom oružanih sukoba.

Tijekom drugoga svjetskog rata vlasti Trećeg Reicha organizirale su sistematsku podjelu okupiranih teritorija i odnijele u svoju zemlju samo s teritorija Zapadne Evrope 21.903 predmeta kulture, najvećim brojem od vrlo velike vrijednosti. Aktivnosti "Einsatzstata" predstavljene su brojnim ratnim zločinima za koje je učiniteljima suđeno u Nuernbergu nakon drugoga svjetskog rata, tako i za pljačke umjetničkih kolekcija kao i za namjerno uništavanje određenih lokaliteta. Saveznici su organizirali široku akciju vraćanja predmeta u zemlje porijekla.

Za vrijeme drugoga svjetskog rata, na zapadnoj fronti, teško je naći dokaze o tome da su u ratu totalnog bombardiranja bili izuzeti ciljevi koji su imali umjetničku ili povijesnu vrijednost. Na istočnoj fronti su namjerno uništavani upravo takvi ciljevi.

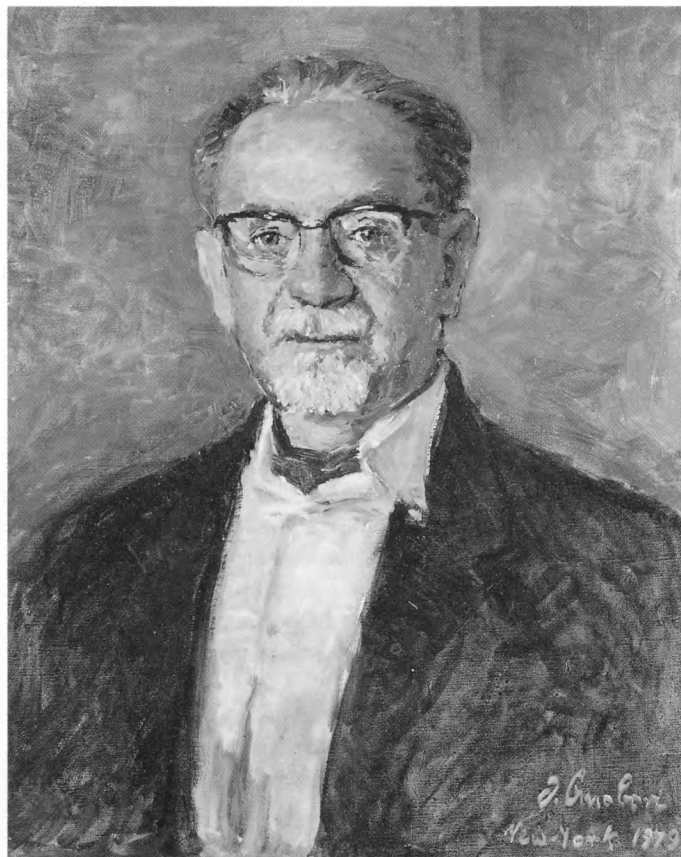
Goeringova tajna uputa od 5. studenoga 1940. godine, određuje i distribuciju nezakonito oduzetih umjetničkih djela. Po njoj je Hitler imao pravo prednosti biranja umjetničkih djela, na drugome su mjestu bila umjetnička djela koja su trebala upotpuniti zbirku maršala Reicha, slijede njemački fakulteti te muzeji.

Prema pisanju američkog pravnika Ernesta H. Feilchenfelda iz 1942. godine totalni rat morao je biti praćen i totalnom restitucijom. Saveznici siječnja 1943. godine donose i deklaraciju kojom formalno obavještavaju čitav svijet da neće priznati pravne posljedice pljačke na okupiranom teritoriju i pri tomu nabrajaju i opljačkana umjetnička djela.

Odredbama članka 6. Statuta Međunarodnoga vojnog suda, za suđenje ratnim zločincima u Nuernbergu, daje se definicija i navode zločini protiv mira, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti, jer je i uništavanje kulturnih dobara zločin međunarodnog značenja.

Na Nuernberskom procesu okrivljeni su bili kažnjeni i za pljačke umjetničkih kolekcija te za namjerno uništavanje određenih kulturno-povijesnih cjelina.

U Austriji 1985. godine parlament donosi zasebni akt o povratu

*Josip Crnobori, Portret dr Bauera, ulje/platno – vl. Zbirka Bauer, Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenog 1991. godine
Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb, snimio: Luka Mjeda*

umjetničkih djela u zemlju porijekla, a u Rusiji je tijekom 1992. godine ministar kulture na press-konferenciji izvijestio o osnivanju specijalne komisije za restituciju kulturnih dobara koja su nakon drugoga svjetskog rata bila donijeta iz drugih država u Rusiju. Najavljeno je skoro vraćanje 100 umjetničkih djela u Kunsthalle u Bremenu kao prvi korak u rješavanju restitucije.

Najnoviji primjer pljačke Nacionalnog muzeja u Kuwaitu od strane iračke vojske i odnošenje u Bagdad tijekom zaljevskog rata, te rješavanje povrata većeg dijela zbirki, jer je dio nestao ili uništen, putem sporazuma između vlada Kuvajta i Iraka uz posredovanje UNESCO-a, tijekom 1993. godine, jedan je od rijetkih primjera brzog rješavanja povrata opljačkanih fondova muzeja.

Opseg brojnih pljački kulturnih dobara potaknuo je i međunarodnu zajednicu da se intenzivnije brigne o sudbini kulturnih dobara u razdoblju oružanoga konflikta putem zakonskog uređenja toga problema. Haaškom konvencijom se, primjerice, određuje obveza za sve sudionike u neprijateljstvima da spriječe izvoz kulturnih dobara s područja što su ga okupirali u vrijeme oružanog sukoba, a sekvestirana kulturna dobra da se po prestanku neprijateljstva vrate nadležnim vlastima prethodno okupiranog područja. Ta kulturna dobra ne mogu biti zadržana na ime ratne odštete. Premda je Haaškom konvencijom prvi put na međunarodnom planu definirana zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, zbog brojnih primjera njezine neprimjenjivosti za rata u Hrvatskoj, o kojima je više riječi u zasebnom prilogu, zahtijeva se i njezina ubrzana dopuna. Na razini ICOM-UNESCO-a i ICROM-UNESCO-a djeluje počev od 1992. godine, i zasebna radna grupa stručnjaka za izmjene i dopune Haaške konvencije uza sudjelovanje i stručnjaka iz Hrvatske.

Pitanje restitucije se ovom Konvencijom detaljnije uređuje tek u Protokolu za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, akta koji je fakultativnog značenja.

Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949., o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol II.), koji je stupio na snagu 1978. godine, u članku 16. sadrži i izričitu odredbu o zaštiti kulturnih dobara, te određuje:

“Ne dirajući u odredbe Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 14. svibnja 1954., zabranjeno je izvršavati bilo kakve neprijateljske akte uperene protiv povijesnih spomenika, umjetničkih djela ili hramova, koji predstavljaju kulturno ili duhovno naslijeđe naroda, te ih koristiti za podršku vojnih akcija.”

Najcjelovitiji akt Republike Hrvatske za zaštitu kulturnih dobara, uz odredbe u Ustavu, Zakonu o zaštiti spomenika kulture, Zakonu o utvrđivanju ratne štete i nekoliko podzakonskih akata, jest Rezolucija o obnovi hrvatske kulturne baštine, koju je Sabor Republike Hrvatske donio na skupnoj sjednici vijeća 5. lipnja 1992. Sabor uzima u obzir da je od 15. kolovoza 1990. godine iznimno vrijedna kulturna baština Hrvatske postala predmetom svjesnog i sustavnog uništavanja od jugoslavenske armije, Republike Srbije i Crne Gore te utvrđuje da su štete nanosene kulturnoj baštini Hrvatske goleme, a proces obnove dugotrajan.

Rezolucija uvažava obveze iz međunarodnih konvencija o zaštiti kulturne baštine kao dio međunarodnih obveza Republike Hrvatske, jer je šteta koja je nanosena kulturnim dobrima hrvatskog naroda istodobno i šteta cijelog pučanstva. Potpuna i sveobuhvatna obnova i sanacija spomenika kulture koji su uništeni ili oštećeni barbarskom agresijom protiv Hrvatske osnovno je usmjerenje i odluka Hrvatske u daljnjem očuvanje kulturnih dobara.

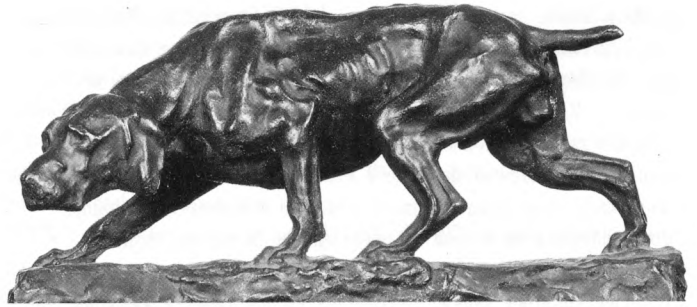
Sabor obvezuje Vladu Republike Hrvatske za donošenje propisa kojima će ustrojiti financijske odredbe, znanstvene i stručne institucije i druge pojedinosti za obnovu hrvatske kulturne baštine.

Povrat kulturnih dobara u postupku restitucije, sukcesije ili ilegalne trgovine bez osnovnih muzejskih dokumentacijskih podataka, i bez nacionalnog inventara kulturnih dobara, bit će umnogome otežan. Nastojanja UNESCO-a, napose ICOM-UNESCO-ova Komiteta za dokumentaciju (CIDOC) da se osnovni podaci o muzejskom predmetu standardiziraju i postave baze podataka muzejsko-galerijskih zbirki predmetom su stručnih rasprava na međunarodnoj razini još od 1979. godine. Nacionalne baze podataka značajne su za istraživanja i zaštitu zbirki, a ICOM podržava i razvoj međunarodne baze podataka o ukradenim kulturnim dobrima.

Međunarodna radionica o zaštiti umjetničke i kulturne baštine, koju je ICOM organizirao tijekom 1992. u Courmayeuru, Aosta Valley, Italija, donijela je niz preporuka koje upućuju na povećanu brigu međunarodne zajednice u očuvanju nacionalnih kulturnih dobara od krađa, ilegalne trgovine, primjenu međunarodnih konvencija za povrat ukradenih umjetničkih predmeta i dr.

UN i UNESCO u suradnji s ICOM-om i ostalim relevantnim nevladinim organizacijama trebaju ponajprije promovirati razvoj nacionalnih inventara kulturnih dobara i omogućiti stručnu podršku u postavljanju takvih inventara te koordinirati postavljanje baza podataka muzejskih inventara i njihove povezanosti.

Planirano skoro uspostavljanje IPCO/INTERPOL-ove telekomunikacijske mreže, koja uključuje tekst i sliku i povezuje sve nacionalne odjele INTERPOL-a, dio je međunarodne mreže baza podataka o krađama umjetnina i nacionalnim inventarima kulturnih dobara, koju ICOM i UNESCO u suradnji s Canadian Heritage Information Networkom

Brantislav Dešković, Pas na tragu, bronca – vl. Zbirka Bauer, Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenog 1991. godine Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb, snimio: Luka Mjeda

(CHIN) izrađuju kao prevenciju i od krađa umjetnina i za potrebe restitucije kulturnih dobara.

Na godišnjem skupu CIDOC-ICOM-a, koji se održava rujna 1993. u Ljubljani, Slovenija, s temom *East meets West, (Istok susreće zapad)* osobita će se pažnja posvetiti projektima ujednačenog vođenja dokumentacije i izradbama baza podataka o ukradenim i opljačkanim umjetninama na međunarodnoj razini. Bit će to i prilika za prezentaciju načina zaštite, dokumentiranja muzejskih i crkvenih zbirki tijekom rata u Hrvatskoj, baza podataka nastalih temeljem ratnih okolnosti u stručnim organizacijama Hrvatske, napose pri MDC-u, Zavodu za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete i dr.

U okviru 8. međunarodnog seminara za restauratore, koji organizira Nacionalni muzej Mađarske tijekom srpnja 1993. godine u Mađarskoj, na kojoj je jedna od tema i zaštita muzejskih zbirki te izradba jedinstvene dokumentacije o muzejskoj građi i restauriranje tijekom rata oštećene muzejske građe, Fondacija ARCH iz Lugana organizira okrugli stol o temi zaštite, očuvanja i dokumentiranja umjetničkih zbirki u ratnim uvjetima, na koji su pozvani i predstavnici nekoliko stručnih institucija iz Hrvatske da se svojim izlaganjima o recentnim projektima očuvanja kulturne baštine razorene tijekom rata u Hrvatskoj uključe u rad. Projekt informatizacije inventara muzeja i galerija Hrvatske temeljen na osnovnim standardima CIDOC-ICOM-a, koji je MDC u suradnji s nizom stručnjaka i institucija otpočeo realizirati 1981. godine, upravo u svrhu izradbe nacionalnog inventara zbirki muzeja i galerija, i napose zaštite muzejskih fondova u slučaju oružanog sukoba, elementarnih nepogoda, s

Vladimir Varaj, Pejzaž, ulje/platno – vl. Zbirka Bauer, Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenog 1991. godine Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb, snimio: Luka Mjeda

minimalnim standardom opisa muzejskog predmeta, klasifikacijom muzejskih predmeta i dr., danas se provodi samo u manjem broju muzeja, a predmetom je brojnih rasprava na seminarima, stručnim skupovima, Muzejskom savjetu Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske. Jasno je, međutim, da se bez zakonske uredbe o inventarizaciji i dokumentaciji pokretne muzejske građe ne može očekivati vidljiviji pomak u ovome osobito važnom segmentu zaštite zbirki, a napose će biti usporečno uključivanje nacionalnoga kulturnog fonda muzeja Hrvatske u međunarodne baze podataka.

U postupcima restitucije i sukcesije, zasigurno će krađe, ilegalna trgovina kulturnim dobrima te nedostatna dokumentacija, inventari i fotodokumentacija otežati izradbu zahtjeva za povrat pokradenih fondova tijekom rata u Hrvatskoj.

Taj problem očitovat će se ne samo u postupku restitucije za muzeje i galerije Hrvatske već napose za privatne i crkvene zbirke. Primjerice ratni izvještaji datirani svibnjem 1993., samo iz dakovačko-srijemske biskupije govore da je više od sedamdeset crkava, samostana i kapelica na okupiranom području Hrvatske izloženo svim vrstama uništenja, od miniranja do potpunog razaranja, do pljački i uništavanja crkvenog inventara.

Cjelokupna arhiva katoličkih crkava iz te biskupije, kao i brojne umjetnine, opljačkane su i velikim dijelom uništene s izuzetkom franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakoba. Tamošnje umjetnine "evakuirale" je "JNA" i, po svemu sudeći, sačuvane su u Novom Sadu, premda ne sve.

Iz ostalih crkava po istočnoj Slavoniji i Baranji koje su sve opljačkane, nije spašeno, ni arhive ni umjetnine. Po tržnicama Zemuna, Futoga i drugima u Srbiji prodavani su "ratni trofeji" kalči, crkveno posude, crkvena roba, kipovi, molitvenici i knjige.

Sudbina opljačkanog fonda Gradskog muzeja Vukovara i njegove tri područne zbirke - Muzeja nobelovca

Lavoslava Ružičke, Galerije umjetnina i Zbirke Bauer, te Povijesnog muzeja s više od 50.000 predmeta, te Etnografske zbirke Rusina u Petrovcima, od studenoga 1991., kada je prenesena u Srbiju, unatoč svim poduzetim mjerama Republike Hrvatske, do danas nije poznata, kao ni sudbina zbirke donacije 25 skulptura i 7 slika Ivana Meštrovića, najznačajnijega hrvatskoga kipara 20. stoljeća, nastalih od 1911. do 1959. godine. Predmete su pripadnici "JNA" nakon okupacije Drniša prenijeli u Knin, nakon čega nema više podataka o toj zbirci.

Crkvice Presvetog Otkupitelja u Otavicama, nedaleko od Drniša, područna zbirka Fundacije Ivana Meštrovića, obiteljska je grobnica I. Meštrovića, a skulptorski rad u unutrašnjosti, reljefi u nišama i kupoli značajan dio Meštrovićeva opusa između 1930. i 1931. godine. Od 1991. godine ta je zbirka na okupiranom području Hrvatske a tijekom travnja 1993. godine objekt je, kao i niz kuća u obližnjem selu, okupator vandalski rušio i palio.

Muzej grada Iloka, koji je također na okupiranom području Hrvatske, i iz kojeg se nije uspjelo ništa evakuirati, ostao je u "funkciji", otvoren je za javnost, priređuje izložbe, obilježava 40. obljetnicu svog osnutka. Iz brojnih privatnih zbirki Iloka nije ostala ni jedna umjetnina, sve je pokradeno i odneseno izvan Iloka.

Stručni kadar toga Muzeja, osim uposlenih radnika srpske nacionalnosti,

protjeran je iz Iloka s ostalih 9.000 gradana još u listopadu 1991. godine.

Galerija "Krstu Hegedušić i suradnici" koja je djelovala u Petrinji, danas također na okupiranom području Hrvatske, imala je 100 slika članova čuvane majstorske radionice Krste Hegedušića, koja je djelovala od 1950. do 1975. godine, i bila reprezentativan izbor poslijeratnoga hrvatskog slikarstva. Zgrada Galerije je teško oštećena a o zbirci nema do danas nikakvih informacija.

Iz muzejske zbirke Spomen-područja Jasenovac s više od 3.000 originalnih predmeta, nakon okupiranja je dio neuništene građe tijekom veljače 1992. godine prenesen u Bosnu i Hercegovinu i daljnja sudbina fonda nije poznata.

Muzej Kninske krajine u Kninu, koji je bio smješten u tvrđavi Staroga grada, jednom od najvećih i najvrednijih spomenika kulture te vrste u Dalmaciji, građene i dograđivane od 7. do 18. stoljeća, s više od 2.000 predmeta, danas je na okupiranom području Hrvatske i nema informacija o stanju zbirki, osim da se u prostorima Staroga grada nalaze i tamnice! Za preostale pak muzeje i galerije na okupiranom području Hrvatske nema nikakvih informacija.

Sučaj gruboga kršenja međunarodnih konvencija očituje se i primjerom zahtjeva vlade "SR Jugoslavije" Odboru za provedbu sankcija Vijeća sigurnosti protiv "SR Jugoslavije" pri UN-u, za dozvolu povrata u Srbiju umjetnina koje potječu iz Vukovara a bile su pripremljene za izlaganje u svibnju 1992. godine na izložbi "Vukovar 1991. godine - genocid nad kulturnom baštinom srpskog naroda" u Jugoslavenskom kulturnom centru u Parizu. Odbor za provedbu sankcija Vijeća sigurnosti UN-a pripremio je sažetu informaciju o sadržaju traženoga fonda koji uključuje "84 izložka uključujući originalne ikone, ulje na staklu i platnu, brončane skulpture i ostale predmete. Većina izložaka pripada obitelji Paunović, dr. Antunu Baucru, Gradskom muzeju Vukovar i vukovarskoj Galeriji umjetnina."

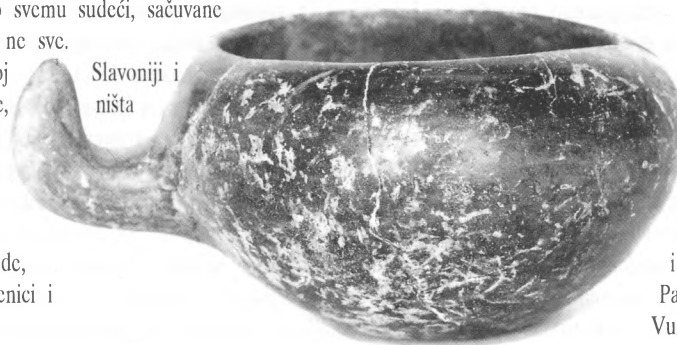
Jedna od aktivnosti hrvatske diplomacije pri UN-u tijekom studenoga 1992. godine stoga je bila usmjerena na povrat vrijedne zbirke umjetnina

koju je okupator opljačkao iz razorenog Vukovara, a u suradnji s Odborom za provedbu sankcija Vijeća sigurnosti nastojalo se ishoditi odluke koje će spriječiti daljnju pljačku umjetničkih dobara s okupiranih područja Hrvatske, odnosno osigurati povrat pravom vlasniku.

O tom je slučaju Ministarstvo kulture i prosvjete RH izvijestilo i UNESCO te Biro za Interpol Ministarstva unutarnjih poslova RH, tražeći da se u skladu s međunarodnim konvencijama onemogući vraćanje umjetnina iz Vukovara u "SR Jugoslaviju", što bi pridonijelo i stvaranju uvjeta za realizaciju zahtjeva Republike Hrvatske za povrat rekviriranoga hrvatskog spomeničkog blaga iz Vukovara. Međutim, do danas ni ovaj slučaj nije riješen.

Evidencija o svim devastacijama i pljačkama muzeja i galerija vodi se pri Muzejskome dokumentacionom centru i dostavlja koordinativnoj instituciji, Zavodu za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete RH. MDC vodi bazu podataka o fondovima muzeja na okupiranom području i bazu podataka registar muzeja i galerija Hrvatske na okupiranom području sa svim relevantnim podacima o prostoru, kadru, fondovima i dr., kao i bazu podataka za restituciju, koja uz postojeći fond mikrofilmova inventarnih knjiga dijela muzeja na okupiranom području čini okosnicu i za izradbu cjelovita zahtjeva za restituciju.

Mikrosnimanje inventarnih knjiga muzeja i galerija Hrvatske proveo je

Slavoniji i ništa
Šalica, keramika, klasična Vučedolska kultura - vl. Gradski muzej Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenoga 1991. godine
Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb

MDC u suradnji s Arhivom Hrvatske potkraj 70-ih i tijekom 1991. i 1992. godine, u vrijeme prije i tijekom rata. Upravo taj fond dokumentacije je od neprocjenjiva značenja za rekonstrukciju fondova muzeja i potraživanja rekvirirane grade.

Zasebna baza podataka vodi su pri MDC-u temeljena na izvještajima muzeja i galerija Hrvatske o zaštiti, evakuaciji fondova, štetama i dr.

O svim problemima vezanim uz rekviriranje fondova muzeja, muzeje na okupiranom području Hrvatske, štetama u muzejima

prouzrokovanim ratom, prijedlozima za muzeološku obnovu oštećenih muzeja, MDC od početka rata redovito izvještava UNESCO, ICOM, ICCROM, Vijeće Evrope i ostale relevantne organizacije. Publikacijama poput časopisa *Informatica Muscologica*, vodiča "Muzeji i galerije Hrvatske", dva izdanja o štetama na muzejima i galerijama tijekom rata 1991.-1993. godine, i na engleskom jeziku, izvještava najširu stručnu međunarodnu javnost o problemima u provedbi zaštite muzejskih fondova, nemogućnosti provedbe brojnih međunarodnih konvencija o zaštiti kulturnih dobara i dr.

O problematici opljačkane i rekvirirane spomeničke baštine raspravlja se i na brojnim sastancima pri Zavodu za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske. Na sastanku održanom 20. studenoga 1992. upućuje se na prioritetne poslove na restituciji i sprečavanju daljnje pljačke spomeničkog blaga na okupiranom teritoriju RH s nizom prijedloga za realizaciju provedbe takvih projekata. Radi iniciranja i koordinacije brojnih aktivnosti na evidentiranju učinjenih krađa, sprečavanju pokušaja daljnjih krađa pokretnih spomenika kulture, te aktivnosti na traženju i povratu ukradenih, odnosno rekviriranih predmeta, pri Zavodu za zaštitu spomenika kulture, je potkraj 1992. godine osnovan Odbor za sigurnosne mjere zaštite i sprečavanje nedozvoljenog prometa kulturnim dobrima s predstavnicima Ministarstva unutarnjih poslova - Odjela Interpola, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva kulture i prosvjete, Zavoda za zaštitu spomenika kulture, Muzejskoga dokumentacionog centra i Instituta za međunarodno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Odbor kao prioritetne poslove ističe potrebu informiranja Generalnog tajništva Interpola o problemu opljačkane kulturne baštine tijekom rata u Republici Hrvatskoj, kontinuirano prikupljanje informacija i prijave o otuđenim i nestalim pokretnim spomenicima kulture pri Zavodu za zaštitu spomenika kulture, suradnju s Ministarstvom unutarnjih poslova u postupcima međunarodne potrage sa spomeničkim predmetima, realizaciju suradnje s UNPROFOR-om i predstavnicima Promatračke misije EZ-a u svrhu evidentiranja stanja spomeničkih fondova na okupiranom području Hrvatske, suradnju s Ministarstvom vanjskih poslova, koje s tom problematikom, svim informacijama o kradama pokretne kulturne baštine, diplomatskim putovima upoznaje države, organizacije i institucije čija će pomoć biti nužna pri realizaciji zahtjeva za povrat ukradenih i rekviriranih pokretnih spomenika kulture. Predloženo je i nužno uvrštenje rasprave o problemu opljačkane i rekvirirane spomeničke baštine u pregovore koje vodi pregovarački tim Republike Hrvatske s predstavnicima "SRJ".

Stručna pomoć u realizaciji programa restitucije zatražena je s razine Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske i od Meduvaladina

Terina, keramika, klasična Vučedolska kultura - vl. Gradski muzej Vukovar, rekvirirano nakon pada Vukovara studenoga 1991. godine, Fototeka Muzejsko-galerijskog centra, Zagreb

komiteta za pospešćenje povratka kulturnih dobara u zemlje nastanka ili restitucije, UNESCO-a, ICOM-a i Vijeća Evrope.

Realizacija programa rekonstrukcije muzejskih fondova na okupiranom području Hrvatske, opljačkanih muzeja i galerija, provodi se unutar djelatnosti MDC-a u uskoj suradnji sa stručnim ekipama opljačkanih muzeja - Gradskog muzeja Vukovara, Muzeja grada Iloka, Fundacije Ivana Meštrovića iz Zagreba, Gradskog muzeja Karlovca i dr. Program se odvija u koordinaciji sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete RH, koristeći se pri tomu arhivskom, knjižnom i mikrofilmskom gradom iz MDC-a,

regionalnih zavoda za zaštitu spomenika kulture, arhiva i dr. relevantnih institucija.

Zahtjev Republike Hrvatske za povrat dijela zajedničke kulturne baštine, arhivske, filmske, video i fotografske grade, unutar projekta sukcesije utvrđenog na državnom vrhu, predmetom je rada zasebne delegacije Hrvatske koja sudjeluje u pregovorima o sukcesiji u Ženevi.

Temelj pregovorima su Bečka konvencija o sukcesiji država u odnosu na međunarodne ugovore, donesena 23. kolovoza 1978. godine, i Bečka konvencija o sukcesiji država u odnosu na imovinu, arhive i dugove od 8. travnja 1983. godine. Obje konvencije ratificirala je bivša Jugoslavija. Prema mišljenju međunarodne Arbitražne komisije od 4. srpnja 1992. godine, zemlja prethodnica, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, više ne postoji a "SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) jest nova država koja se ne može smatrati jedinim sljednikom SFRJ". Vijeće sigurnosti UN-a isto je zaključilo u Rezoluciji 777. (1992.). Sukcesija država je institut međunarodnog prava koji se javlja prilikom prelaska vlasti s jedne države na drugu na određenom području. Plenarna sjednica o sukcesiji novih država bivše SFRJ, prvi put je održana rujna 1992. godine u Bruxellesu, a potom je rad nastavljen u Ženevi.

Predstavnici Republike Hrvatske su u vezi s problematikom vraćanja arhivske grade na toj sjednici zastupali stajališta da se u izvornicima Hrvatskoj vrati sva arhivska grada, uključivši i filmove, što je odnesena s područja Republike Hrvatske u "SR Jugoslaviju" od 1. prosinca 1918. do 31. prosinca 1991. godine te da se ostala grada proglasi zajedničkom baštinom koja je pod upravom svih država sljednica.

Prema pravilima što proizlaze iz međunarodnih konvencija, a potvrđenih i u Ženevi, iz pokretne zajedničke baštine trebaju se izuzeti svi umjetnički predmeti koji prezentiraju kulturnu baštinu zemlje sukeksora i njoj vratiti u originalu.

Hrvatski Odbor za sukcesiju bivše Jugoslavije danas podacima opskrbljuje nekoliko stručnih skupina koje rade na pripremi dokumenata za financijsku aktivnu i pasivnu, za imovinu saveznih institucija, za arhive i dr. te podgrupa za pokretnu muzejsku baštinu koja djeluje pri MDC-u. Rad Odbora je u drugoj fazi, uskladuju se zahtjevi i usuglašavaju mišljenja o veličini državne imovine, dugova i arhiva, a posao će biti završen kada se delegacije svih država sljednica usuglase o inventaru jedinstveno. Dok Hrvatska, Slovenija, Makedonija i Bosna i Hercegovina žele sukcesiju riješiti temeljem Bečkih konvencija, "SR Jugoslavija" se zalaže za tzv. "krnju sukcesiju", odnosno za odugovlačenje sukcesijskih

poslova, što upućuje da će do potrebne suglasnosti doći teško pa očito slijedi međunarodna arbitraža.

Ured za projekt sukcesije Vlade Republike Hrvatske osnovan je u prvoj polovici 1993. godine i mjestom je koordiniranja projekta sukcesije, te je još jedan oblik prilagodbe hrvatske administracije međunarodnim obvezama i poslovima koji slijede.

Iz zajedničke kulturne baštine koja se odnosi na muzejsku i galerijsku gradnju s područja bivše Jugoslavije, Hrvatska kao zemlja sljednica potražuje gradnju koja je odnesena s njezina teritorija u razdoblju od 1918. do 1991. godine. U tu svrhu pripremljena je pri MDC-u početna dokumentacijska podloga o zahtjevima muzeja i galerija Hrvatske, temeljena na anketiranju provedenom potkraj 1992. godine.

Samo dokumentacijski cjelovito prezentirani zahtjevi muzeja i galerija Hrvatske mogu biti podloga za potraživanja značajnih muzejskih i galerijskih fondova iz Hrvatske, što je za većinu dosadašnjih zahtjeva korektno pripremljeno.

Poseban pak problem u sukcesiji čine savezni muzeji bivše Jugoslavije u koje su dopremeni izlošci iz svih krajeva zemlje.

Hrvatska će očito morati potraživati i dio svoje grade koja se nalazi u Vojnomu muzeju, Memorijalnom centru "J. B. Tito" gdje je, primjerice, završila cijela arheološka zbirka Tanagra statuetta (65 komada) što ju je Titu darovao Narodni odbor Splita, potom u Muzeju revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, Željezničkome muzeju i dr. muzejima u Beogradu. Fondovi likovnog inventara u savezним državним institucijama kao i u ambasadama bivše Jugoslavije, predmetom su zasebna zahtjeva koji treba pripremati.

Dokumentacijski i arhivski fondovi Saveza muzejskih društava bivše Jugoslavije, kao i bivšega Jugoslavenskoga nacionalnoga komiteta ICOM-a, raspoređeni su i vođeni zasebno prije rata u Hrvatskoj, a danas djeluje Hrvatsko društvo muzejskih radnika i Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a.

Brojna otvorena pitanja o sukcesiji muzejske baštine porijeklom iz Hrvatske predmet su mnogih stručnih rasprava i sa stručnjacima za međunarodno pravo u primjeni međunarodnih konvencija i s radnim grupama pri Odboru za sukcesiju Vlade Republike Hrvatske, a u tijeku je i osnivanje ekspertne grupe pri Ministarstvu kulture i prosvjete Republike Hrvatske.

Problemi restitucije i sukcesije kao i ilegalne trgovine kulturnim dobrima, proizašli tijekom rata u Hrvatskoj, kojima se od 1991. godine intenzivno bave brojne stručne organizacije, prezentirani su i na nekoliko međunarodnih skupova koji su organizirali UNESCO, Komitet za sigurnost muzeja ICOM-UNESCO-a, CIDOC-ICOM, Vijeće Evrope, Fondacija ARCH i dr., počev od 1991. godine do danas, na kojima su stručnjaci iz MDC-a, Zavoda za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, Zavoda za restauriranje umjetnina, Restauratorskog zavoda Hrvatske i dr. ne samo prezentirali razinu problema i poduzetih mjera nego i nastojali organizirati nastavak suradnje na međunarodnoj razini u zajedničkom rješavanju tih problema s kojima je danas suočeno i niz drugih zemalja.

Primljeno: 7. 6. 1993.

Literatura:

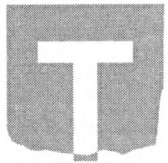
1. Zakonitost, Savez društava pravnika Hrvatske, Zagreb, br. 1./2., 1992.
2. Borislav Blažević, Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i agresorska razaranja u Hrvatskoj, Zakonitost, Savez društava pravnika Hrvatske, Zagreb, br. 10., 1992., str. 1311.-1332.
3. UNESCO, Meduvladin komitet za promaknuće povrata kulturnih dobara u zemlju njihova porijekla ili za njihovu restituciju u slučaju nezakonitog prisvajanja, Vodič za korištenje tipičkih formulara za zahtjeve povrata ili restitucije, CC-86/WS73, Pariz, 16. svibnja 1986., objelodanjeno 12. veljače 1991.
4. Lyndel V. Prott, Unidroit Draft Convention focuses on purchasers, Return and restitution of Cultural Property, Museum, UNESCO, Paris, No. 172, 9 Vol. XLIII, No. 4, 1991, str. 221.-222.
5. Giulia A. Marsan, Cultural Property. Unidroit lawyers meet for international agreement on restitution of stolen works of art, The Art Newspaper, No. 15, February 1992
6. G. A. M. European Parliament Approves the Directive on the Restitution of Cultural Goods, The Art Newspaper, No. 26, March 1993.
7. Vesna Crnić-Grotić, Budućnost Hrvatske i sukcesija Jugoslavije, Dometi, Izdavački centar Rijeka, God. XXV., br. 9./10., 1992, str. 377.-386.
8. L. V. Prott, P. J. O'Keefe. National Legal Control of Illicit Traffic in Cultural Property, UNESCO, Pariz, 1983, str. 1.-144.
9. Guidelines for the use of the "Standard form concerning requests for return or restitution". Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation, UNESCO, Pariz, 1986, Doc. code CC.86/WS/3
10. Krunoslava Banić, Ratna sudbina dakovačko-srijemske biskupije. Tko zna, kako je sad u okupiranim župama, Vjesnik, Zagreb, 27. svibnja 1993., str. 16.-17.
11. Vesna Kusin. Hrvatska baština. Što je sve i "darovano" i "posuđeno". Vjesnik, Zagreb, 18. travnja 1993., str. 24.-25.
12. Russia opens the family vaults. Trace, The monthly magazine for retrieving stolen works of art and antiques, Trace Publications Ltd., Plymouth, Issue 48, October 1992, str.3.
13. Croatia's cultural heritage ravaged. Trace, Trace Publications Ltd., Plymouth, Issue 48, October 1992, str. 4.

RESTITUTION AND SUCCESSION OF CULTURAL PROPERTY FROM CROATIAN MUSEUMS AND GALLERIES

Branka Šulc

Museum Documentation Centre

Zagreb, Croatia

The respect of cultural property, one of the fundamental provisions of the Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, obliges the States Parties to the Convention to prohibit, safeguard against and stop any attempt to steal, loot or unjustly appropriate cultural property as well as any acts of vandalism aimed at cultural property. They will refrain from the requisition of movable cultural property which is found on the territory of another State Party to the Convention, as well as from any repressive measures aimed against cultural property. In the case of armed conflict which is not international, and which breaks out on the territory of a State Party to the Convention, and this is in fact what has happened in the case of the war in Croatia, all sides are, according to the Hague Convention, obliged to apply at least those provisions of the Convention concerning the respect of cultural property.

The data on the destruction of Croatian museums and galleries in the war which has been gathered by the Museum Documentation Centre (MDC) from the beginning to the war in April 1991 to this day, although incomplete because a part of Croatia is still under occupation and under an information blockade, show a complete disregard for the Hague Convention and other international conventions, as well as a disregard for cultural property on the part of the aggressor.

In Croatian museums the measures for the protection of the cultural heritage in war have been brought into line with the Hague Convention. The museum authorities organized the dismantling of all permanent exhibitions and either their evacuation out of the threatened areas, or their storage in safe shelters, as well as the photographing of the museums' inventory books on microfilm, the making of records of damage, visits to areas hit by the war in order to assess the situation, produce photographic and video documents, inform the international museum community about the destruction of museums and galleries, as well as to collect new museum materials relating to the war in Croatia. In 1993 we began the enormous project of assessing the war damage on cultural property, as well as inspecting and documenting the condition of the evacuated museum and church material in storage outside the original locations of these institutions.

During the war a total of 46 museums and galleries were either completely destroyed, heavily damaged or suffered minor damage. This number includes 10 museums from category A, 18 from category B and 14 from category C. All this happened in spite of all of the precautionary measures for the protection of museum collections undertaken in line with international conventions.

We also have no knowledge concerning either the fate of numerous private and church collections, or of the 17 museums and galleries on the occupied territory of Croatia with a total of more than 200,000

items. To this date we have evidence of the looting of the entire collections from 6 museums and galleries on the occupied territories of Croatia.

The reports of missing items and the search for missing or stolen cultural objects is coordinated by the Institute for the Protection of Cultural Monuments at the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia in cooperation with the Museum Documentation Centre, the Archives of Croatia and the National and University Library with the aim of preventing illicit trade of the stolen objects and the simultaneous carrying out of preparations for starting the proceedings for the restitution of the stolen movable cultural objects.

Several important international steps were taken towards restitution in connection with the increased efforts on the part of UNESCO to ensure the protection of the cultural heritage all over the world.

In the period between 1973 and 1975 UNESCO and the United Nations have put forward several resolutions which stress the need for the serious consideration of the return of cultural property.

At a meeting of UNESCO's experts in Venice in 1976, a proposal was put forward to establish an international body charged with the task of promoting the return of cultural objects.

UNESCO's General Conference in 1978 approved the statute and the founding of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation. This Committee promoted cooperation and negotiation on all levels in order to facilitate the return of cultural property in the process of restitution.

At its second meeting in 1981 the Committee proposed a set form as the basic instrument for promoting bilateral negotiations for the return or restitution of cultural property. The Committee put forward a recommendation that UNESCO in cooperation with ICOM should prepare a handbook in order to help the member countries in the procedure of restitution.

The guidelines for the use of the "Standard form concerning requests for return or restitution" was published on February 12th 1991.

The circumstances under which a cultural object or a collection left the country of its origin is an important and crucial factor in the return or restitution of cultural property. This information also directs the course of future negotiations in determining whether a case in hand should be treated as a case for returning or of restitution. The difference between the terms "return" and "restitution" was clearly pointed out at the meeting of UNESCO's General Conference in 1978. The term "restitution" is used in the case of "illicit appropriation", where objects were illegally taken from the country of their origin, as defined by the corresponding national legislation and in line with the UNESCO Convention. The term "return" is used in cases where the objects left the country of their origin before the national and international regulations on the protection of cultural property were brought into line. The second UNESCO Convention, which was ratified in 1970, On the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Transport, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property also deals with the problem of restitution, and from 1984 onwards work has been under way to elaborate and produce a new draft, a task which UNESCO entrusted to UNIDRIOT (The International Institute for the Unification of Private Law). The draft was discussed on four meetings of government experts from some 60 countries in Rome. At the last meeting in February 1993, with the participation of experts in international law from Croatia, the experts discussed the unresolved problems of definitions and qualifying aspects of cultural property, of the owners of the objects, limitations

concerning the time in which legal proceedings can be instituted, the principles which should form the basis for the restitution of stolen cultural property, and particularly the question of the limitations for the return of illegally exported cultural property. The proposal that this limitation should be five years from the date of the discovery of the whereabouts of the object and twenty from the illicit export of the object is subject to further consultation, particularly with respect to objects of particular national importance for individual states which should not be subjected to any statute of limitations.

On the level of the Parliament of the Council of Europe, new guidelines are also being determined for the restitution of cultural property. At a meeting in February 1993 the Parliament once again discussed the Directive on the Restitution of Cultural Goods and confirmed it without any additional amendments. The Directive was then adopted by the Ministerial Council of the Council of Europe in the first half of 1993.

One of the particular consequences of armed conflict is the transfer of cultural goods. Today the Hague Convention (1954) covers the basic regulations which deal with the protection of cultural property in the event of armed conflict. A special aspect of the Convention is the Protocol which binds all sides to prevent the export of cultural property from the territories they have occupied.

Nevertheless, even though not all countries have ratified the Convention and the Protocol, before 1954 cultural goods were frequently taken or destroyed during armed conflict. During World War II the authorities of the Third Reich organized the systematic division of the occupied territories and removed from the territory of western Europe alone as many as 21,903 cultural objects, most of them being of very great value. The activities of the "Einsatzstat" have been described in the numerous war crimes tried in Nuernberg after World War II, as well as the looting of art collections and the deliberate destruction of certain localities, and the Allies had organized a comprehensive campaign for the return of objects to the country of their origin.

During World War II on the western front it was difficult to find evidence that targets of artistic or historical value were exempt in the total bombing. On the eastern front these were deliberately targeted and destroyed. Goering's secret directive from November 5th 1940 defined the distribution of illegally appropriated works of art. Hitler had the first choice of works of art, and next in line were the works of art which were supposed to enhance the marshal of the Reich, and then the German universities and museums. According to the writings of the American lawyer Ernest H. Feilchenfeld from 1942, total war must be followed by total restitution. In January 1943 the Allies adopted a declaration in which they formally inform the world that they will not recognize the legal consequences of looting in the occupied territories with direct mention of the stolen works of art.

The provision of Article 6 of the Statute of the International Military Tribunal for the trial of war criminals in Nuernberg defines and lists crimes against peace, war crimes and crimes against humanity, since the destruction of cultural goods is a crime of international significance. In the Nuernberg Trials the accused were also punished for the plunder of art collections and for the deliberate destruction of certain cultural and historical complexes.

In 1985 the Austrian Parliament passed a special bill on the return of works of art to the country of their origin, and in 1992 at a press conference the Russian minister of culture stated that he would set up a special commission for the restitution of cultural property transferred to Russia from other countries after World War II. The return of 100 works of art to the Kunsthalle in Bremen was announced in the near

future as the first step in solving the problem of restitution.

The most recent example of the plunder of the National Museum in Kuwait by the Iraqi army which took the objects to Baghdad during the Gulf War. The question of the return of most of the collection (since a part of it disappeared or was destroyed) was negotiated between Kuwait and Iraq through UNESCO's mediation during 1993, and this represents one of the few examples of a speedy solution to the return of the plundered museum collections.

The extent of the numerous cases of plunder of cultural property has given an incentive to the international community to intensify their concern for the fate of cultural property during armed conflict by dealing with the problem through legislation.

The Hague Convention, for example, lays down the obligation for all sides involved in hostilities to prevent the export of cultural goods from territories they have occupied during armed conflict, and to return all confiscated cultural goods to the relevant authorities of the occupied territory following the cessation of hostilities. These cultural goods cannot be held for war reparations. Although the Hague Convention defined, for the first time on an international scale, the protection of cultural property in the event of armed conflict, the numerous examples of the impossibility of implementing it during the war in Croatia, examples which will be treated in a separate paper, demand speedy amendments to the Convention. In 1992 a special working group of experts was set up on the level of ICOM-UNESCO and ICROM-UNESCO in order to deal with changes and amendments to the Hague Convention with the participation of experts from Croatia.

The Convention deals with the question of restitution in more detailed form only in the Protocol for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, an act whose significance is merely discretionary.

The additional protocol to the Geneva Convention from August 12th 1949 on the protection of the victims of international armed conflict (Protocol II), which came into force in 1978, in its Article 16 contains an explicit provision on the protection of cultural property and states that: "Without encroaching upon the provisions of the Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict from May 14th 1954, it is forbidden to carry out any hostile action against historical monuments, works of art or temples which represent the cultural or spiritual heritage of a nation, or to use them in support of military action."

The most comprehensive act of the Republic of Croatia with respect to the protection of cultural property - apart from provisions in the Constitution, the Law on the Protection of Cultural Monuments, the Law on the Determination of War Damage and several other by-laws - is the Resolution on the Restoration of the Croatian National Cultural Heritage, which was adopted by the Parliament of the Republic of Croatia at the joint session of its houses on June 5th 1992. The Parliament noted that from August 15th 1990, the exceptionally valuable cultural heritage of Croatia became the target of wilful and systematic destruction on the part of the Yugoslav Army, the Republic of Serbia and Montenegro, and it determined that the damage inflicted to the cultural heritage of Croatia was immense, and that the process of restoration would be a lengthy one. The Resolution accepts the obligations from the international conventions on the protection of the cultural heritage as a part of the international obligations of the Republic of Croatia, since the damage inflicted upon the cultural property of the Croatian people is at the same time a loss for all people. The complete and comprehensive restoration and reconstruction of the cultural monuments which were destroyed or damaged by the

barbaric aggression against Croatia represents the basic aim and determination of Croatia in the future protection of cultural property. The Parliament had charged the Government of the Republic of Croatia with the task of putting forward legislation which will set up financial provisions, the scientific and professional institutions and other prerequisites for the restoration of the Croatian cultural heritage.

The return of cultural property in the process of restitution, succession or illicit trade will be greatly impeded if there is no basic museum documentation data and no national inventory of cultural goods. The efforts of UNESCO, and particularly of the ICOM-UNESCO International Documentation Committee (CIDOC) aimed at standardizing the basic information on museum objects and at introducing data bases for museum and gallery collections have been discussed by experts at international meetings since 1979. National data bases are important for the study and protection of collections, and ICOM supports the setting up of an international data base of stolen cultural goods. The international workshop on the protection of artistic and cultural property which was organized by ICOM in 1992 in Courmayeur, Aosta Valley, Italy, adopted a number of recommendations aimed at increasing the concern of the international community in protecting the national cultural heritage from theft, illegal trade, in the implementation of international conventions dealing with the return of stolen works of art and so on. The UN and UNESCO should, in cooperation with ICOM and other relevant non-governmental organizations, primarily promote the development of national inventories of cultural property and provide expert support in setting up such inventories, as well as coordinating the establishment of data bases of museum inventories and their linking together. The planned establishment of the IPCO/INTERPOL telecommunications network, which includes images as well as textual material and links all national departments of INTERPOL, is a part of the international network of data bases concerning the theft of works of art and the national inventories of cultural property, which are being set up by ICOM and UNESCO in cooperation with the Canadian Heritage Network (CHIN) are aimed at the prevention of theft and at serving the needs for the restitution of cultural property. At the 1993 annual meeting of CIDOC-ICOM, which will be held in Ljubljana, Slovenia, in September with the theme *East meets West*, particular attention will be devoted to the projects dealing with the standardization of the management of documentation and the setting up of international data bases on stolen and plundered works of art. This will also be an opportunity to present the methods of the protection and documentation of museum and church collections during the war in Croatia, the data base created because of the war in expert organizations in Croatia, particularly in the MDC, in the Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Ministry of Culture and Education, and others. Within the framework of the Eighth International Restoration Seminar, which will be organized by the Hungarian National Museum in July 1993 in Hungary, one of the themes will be the protection of museum collections and the restoration of the museum items damaged in war. The ARCH Foundation from Lugano will also organize a panel discussion on the theme of the protection, preservation and documentation of art collections in wartime, in which representatives from several expert institutions from Croatia have been invited to speak on the topic of the recent projects on the preservation of the cultural heritage destroyed during the war in Croatia. The project of the computerization of the inventories of museums and galleries in Croatia is based on the adopted basic standards of CIDOC-ICOM, which the MDC, in cooperation with various experts, began implementing in 1981 precisely with the aim of creating a national inventory of the collections of museums and galleries, and particularly in

protecting museum collections in the event of armed conflict and natural disasters, with a minimal standard of the description of museum items, their classification etc., is at the present time being carried out in a small number of museums. This topic has been discussed on many occasions at seminars, meetings of experts, and within the Croatian Museum Council of the Ministry of Culture and Education. However, it is clear that without a legislative act on the creation of inventories and the documentation of movable museum property we cannot expect a tangible shift in this particularly important segment in the protection of collections. Without this, the integration of the national cultural heritage of Croatian museums into the international data bases will be slowed down.

The lack of proper documentation, inventories and photographic documentation will make the process of restitution and succession, or the return of stolen or illicitly transported cultural property even more difficult because of the problems in writing demands for the return of collections stolen from Croatian museums during the war.

This problem will become evident not only in the process of restitution for Croatian museums and galleries, but particularly for private and church collections. For example, war reports dating from May 1993 which relate to the diocese of Đakovo and Srijem alone state that more than seventy churches, monasteries and chapels on the occupied territories of Croatia have been subjected to all forms of destruction, from mining to complete destruction, looting and devastation of the inventory of churches. The complete archives of the catholic churches from this diocese, as well as numerous works of art have been plundered and to a great extent destroyed, with the exception of the monastery and church of St. Philip and Jacob in Vukovar. The works of art from that monastery were "evacuated" by the Yugoslav Army, and it seems that most, but not all of them, are being kept in Novi Sad. All other churches in eastern Slavonia and Baranja have been plundered, and nothing has been saved - neither the archives nor the works of art. Various "war trophies" - chalices, church vessels and robes, statues, prayer-books and other books - have been sold on the markets in Zemun, Futoga and other places in Serbia.

The fate of the plundered collections of the Vukovar Municipal Museum and its three separate collections - the Museum of the Nobel Prize-winner Lavoslav Ružička, the Arts Gallery and the Bauer Collection - as well as that of the Historical Museum with more than 50 000 items, the Ethnographic Collection of Russines in Petrovci, from November 1991, when they were taken to Serbia, in spite of all steps taken by the Republic of Croatia is still unknown, in the same way that the fate of the collection of a donation of 25 sculptures and 7 paintings by Ivan Meštrović, the most important Croatian sculptor in the 20th century, dating from 1911 to 1959 is still unknown. These items were moved by members of the Yugoslav Army after the occupation of Drniš to Knin; from then on we have no further news of the fate of this collection. The small church of The Holy Redeemer in Otavice near Drniš, a part of the local collection of the Ivan Meštrović Foundation, is Ivan Meštrović's family mausoleum, and the sculptures in the interior, the reliefs in the niches and the dome represent a significant part of Meštrović's work between 1930 and 1931. From 1991 this collection lies in the occupied territory of Croatia, and during April 1993 this building, as well as houses in the nearby village, was subjected to barbaric destruction and arson by the occupying forces.

The Municipal Museum of Ilok, which is also in the occupied territory of Croatia, and from which no items were evacuated, has remained "in operation". It is open to the public, it presents exhibitions and is marking the 40th anniversary of the founding of the museum. In

contrast, the many private collections in Ilok were completely plundered. Every work of art was plundered and taken from Ilok. The Museum's expert personnel, except Serbs, were driven out of Ilok together with other 9 000 citizens back in October 1991.

The "Krsto Hegedušić Gallery and Art Studio" in Petrinja, which is today in the occupied territory of Croatia, had 100 paintings by members of the famous Krsto Hegedušić master workshop which was active between 1950 and 1975. This collection was a representative selection of post-war Croatian painting.

The building of the Gallery was heavily damaged, and to this date we have no information concerning the collection.

The museum collection of the Jasenovac Memorial had more than 3 000 original items. After the occupation, a part of the collection which was not damaged was during February 1992 moved to Bosnia and Herzegovina. The fate of the collection from that time is unknown.

The Kninska Krajina Museum in Knin, which was housed in the fortress of the Old Town, one of the greatest and most valuable cultural monuments of its kind in Dalmatia, which was built and reinforced between the 7th and the 18th centuries, with more than 8 000 items is in the occupied territory of Croatia and we have no information on the state of the collections apart from the fact that parts of the Old Town are being used as a prison!

We have no information whatsoever concerning the other museums and galleries in the occupied territories of Croatia.

A blatant example of the disregard for international conventions is evident in the demand made by the government of the "Federal Republic of Yugoslavia" to the UN Committee for the Implementation of Sanctions against "FR Yugoslavia" for permission to return to Serbia the works of art taken from Vukovar which were prepared for exhibition in May 1992 under the title "Vukovar 1991 - genocide against the cultural heritage of the Serbian people" in the Yugoslav Cultural Centre in Paris. The Committee for the Implementation of Sanctions of the UN Security Council presented a brief statement on the contents of the requested collection which includes "84 exhibits including original icons, oil paintings on glass and canvas, bronze sculptures and other items. Most of the exhibits belong to the Paunović family, Dr. Antun Bauer, the Vukovar Municipal Museum and the Vukovar Gallery of Art."

One of the activities of Croatian diplomats at the UN during November 1992 was therefore aimed at securing the return of the valuable collection of works of art which was plundered by the aggressor from the devastated Vukovar. In cooperation with the Security Council Committee for the Implementation of Sanctions they tried to secure decisions which would prevent the further plunder of works of art from the occupied territories of Croatia and secure the return of the plundered works to the original owner.

The Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia informed UNESCO and the Bureau for INTERPOL at the Ministry of the Interior of Croatia about this and demanded that, in line with international conventions, measures be taken to prevent the return of the works of art originating from Vukovar to "FR Yugoslavia", and this would help in creating the conditions for the realization of the demand of the Republic of Croatia for the return of the Croatian heritage appropriated from Vukovar. However, this question has not been resolved to this date.

The records concerning all the devastation and the plunder of museums and galleries are being collected by the Museum Documentation Centre and are passed on to the coordinating body of the Institute for the

Protection of Cultural Monuments of the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia. The MDC keeps a data base of the collections of the museums in the occupied territory, as well as a registration data base of Croatian museums and galleries on the occupied territory with all the relevant data concerning the premises, personnel, collections and so on, as well as a data base for restitution, which along with the existing microfilms of inventory books of some of the museums from the occupied territories make up the basis for the elaboration of the entire demand for restitution. The shooting of the museum inventory books on microfilm was carried out by the MDC in cooperation with the Archives of Croatia in the late seventies and during 1991 and 1992, before and during the war. This documentation is invaluable for the reconstruction of museum collections and for the requests for appropriated items. A separate data base being operated at the MDC is based on the reports and galleries in Croatia on the protection and evacuation of collections, as well as on damage sustained and so on.

From the beginning of the war the MDC has regularly been informing UNESCO, ICOM, ICCROM, the Council of Europe and other relevant organizations about all problems with respect to the appropriation of museum collections, museums in the occupied territory of Croatia, the damage to museums caused by the war, and recommendations for the museological reconstruction of damaged museums. Through publications like the periodical *Informatica Museologica*, the guide "Museums and Galleries of Croatia", two publications on the Damage on Museums and Galleries during the 1991-1993 War, which are also published in English, the MDC has been informing the broadest cross-section of the professional international community about the problems in the implementation of the protection of museum collections, about the impossible task of implementing numerous international conventions on the protection of cultural property and so on.

The problems of the plundered and appropriated cultural heritage have also been discussed at numerous meetings in the Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia. At a meeting held on November 20th 1992 attention was drawn to the priorities in working on restitution and the prevention of further plunder of the cultural heritage in the occupied territory of Croatia, and a line of recommendations were put forward concerning the implementation of these projects.

In order to initiate and coordinate the numerous activities in registering the plunder, preventing attempts of further plunder of movable cultural monuments, as well as the activities aimed at the finding of the plundered and appropriated items and their return, at the end of 1992 within the Institute for the Protection of Cultural Monuments a Committee for Precautionary Measures and for the Prevention of the Illicit Traffic of Cultural Goods was formed with representatives from the Ministry of the Interior - INTERPOL section, from the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Culture and Education, the Institute for the Protection of Cultural Monuments, the Museum Documentation Centre and the Institute for International Law at the Zagreb University - Faculty of Law. The priority task of the Committee is the need to inform INTERPOL's General Secretariat with the problems of the plundered cultural heritage during the war in the Republic of Croatia, the continuation of the gathering of information and reports on the stolen or missing movable cultural monuments to the Institute for the Protection of Cultural Monuments, cooperation with the Ministry of the Interior in the process of the international search for items belonging to the cultural heritage, the carrying out of cooperation with UNPROFOR and members of the EC Monitor Mission with the aim of registering

the condition of the monuments in the occupied territory of Croatia, cooperation with the Ministry of Foreign Affairs which forwards all information concerning the plunder of movable cultural property through diplomatic channels to states, institutions and organizations whose assistance will be necessary in achieving the requests for the return of stolen and appropriated movable cultural monuments. It was suggested that it would be necessary to include talks on the problems of plundered and appropriated items belonging to the cultural heritage in the negotiations which the representatives of the Republic of Croatia are attending with the representatives of the "FRY".

The Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia has asked for professional assistance in the realization of the programmes of restitution from the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation, UNESCO, ICOM and the Council of Europe.

The implementation of the programmes of the reconstruction of museum collections on the occupied territories of Croatia, the plundered museums and galleries, is carried out within the scope of the activities of the MDC in close cooperation with the professional teams from the plundered museums - the Vukovar Municipal Museum, the Ilok Municipal Museum, "The Ivan Meštrović Foundation" from Zagreb, the Karlovac Municipal Museum and others. The programme is being carried out in coordination with the Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia, and it entails the use of public records, written materials and microfilms from the MDC, the regional institutes for the protection of cultural monuments, public records offices and other relevant institutions.

The demand put forward by the Republic of Croatia for the return of a part of the joint cultural heritage, public records, films, video and microfilm materials within the project of succession as defined by the leadership of the state is the subject of the work of a special Croatian delegation which is taking part in the negotiations on succession in Geneva. The basis of the negotiations is the Vienna Convention on the Succession of States with Respect to International Agreements, adopted on August 23rd 1978, and the Vienna Convention on the Succession of States with Respect to Property, Public Records and Debts from April 8th 1983. The former Yugoslavia ratified both conventions.

According to the judgment of the International Arbitration Commission from July 4th 1992, the previous state, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, no longer exists and the "FR Yugoslavia (Serbia and Montenegro) is a new state which cannot be considered as the only successor to the SFRY". The UN Security Council came to the same conclusion in Resolution 777 (1992). The succession of states is an institute of international law which appears when there is a transfer of authority from one state to another in a particular territory.

The first plenary session on the succession of new states of the former SFRY was first held in September 1992 in Bruxelles, and it continued its work in Geneva. With respect to the problem of the return of public records material, the representatives of the Republic of Croatia presented the view that all original public records materials, including films, taken from the territory of the Republic of Croatia to "FR Yugoslavia" between December 1st 1918 and December 31st 1991 should be returned to the Republic of Croatia, and that all other materials should be classified as joint heritage which should be administered by all successor states.

According to the rules derived from international conventions, and confirmed in Geneva, all works of art which present the cultural heritage of the successor state should be exempt from the joint movable heritage and returned in their original form. The Croatian Committee for the Succession of the Former Yugoslavia continues to forward information to several groups of experts working on the preparation of documents for the financial balance, for the property of the federal institutions, for public records etc., and the Sub-Committee for movable museum heritage which is working within the MDC. The work of the Committee is in its second stage: the demands are being coordinated as well as the estimates of the size of the property of the state, debts and public records. This work will be finished when the delegations from all the successor states come to agreement on the inventory. While Croatia, Slovenia, Macedonia and Bosnia and Herzegovina want to solve the question of succession on the basis of the Vienna conventions, the "FR Yugoslavia" favours a "rump succession", i.e. their aim is to prolong the process of settling the succession, which seems to imply that it is difficult to see a negotiated settlement taking place, and it is obvious that the case will go to international arbitration.

The Bureau for the Project of Succession of the Government of the Republic of Croatia was set up in the first half of 1993. It is in this body that the coordination of the project of succession takes place, and it is a means by which the Croatian administration is adapting to the international obligations and the works which will follow.

Out of the joint cultural heritage of the museum and gallery material from the territory of the former Yugoslavia, Croatia, being one of the successor states, is seeking the return of material taken from its territory between 1918 and 1991. The MDC has prepared the initial basic documentation concerning the demands by Croatian museums and galleries, and these documents were based on a survey carried out at the end of 1992. Only properly documented and presented demands by Croatian museums and galleries can form the basis for demanding significant museum and gallery collections from Croatia. This has, for most of the demands to date, been properly done.

A particular problem in succession is presented by the federal museums of the former Yugoslavia which took in exhibits from all parts of the country. Croatia will obviously have to demand a part of its material which is in the Military Museum, the "J. B. Tito" Memorial Museum, where the entire archeological collection of Tanagra statuettes (65 pieces) was moved after the People's Committee from Split donated it to Tito; there is also material in the Museum of the Revolution of the Peoples of Yugoslavia, the Railway Museum and other museums in Belgrade.

The items in the inventory of works of art in federal state institutions and embassies of the former Yugoslavia are subject to special demands which still need to be drawn up.

The documentation and public records of the Union of Museum Societies of the former Yugoslavia, as well as of the former Yugoslav National Committee of ICOM were distributed and administered separately before the war in Croatia, and they are today operating as the Croatian Society of Museum Workers and as the Croatian National Committee of ICOM.

Numerous open questions concerning the succession and illicit trade in cultural property originating from Croatia have been discussed in many expert debates both with experts in international law in the context of international conventions, and with working groups from the Committee for Succession of the Government of the Republic of Croatia. We should also mention that an expert group charged with the same task is

being set up at the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia.

The problems of restitution and succession, as well as of the illegal trade in cultural property during the war in Croatia, which have been intensively treated by numerous expert organizations, have been presented at several international meetings organized by UNESCO, the ICOM-UNESCO Committee for Museum Security, CIDOC-ICOM, the Council of Europe, the ARCH Foundation and others from 1991 to this day.

At these meetings, experts from the MDC, the Institute for the Protection of the Cultural Monuments of the Ministry of Culture and Education of the Republic of Croatia, the Institute for the Restoration of Works of Art, the Croatian Restoration Institute and others have not only presented the scope of the problems, but they have also tried to organize the continuation of cooperation on the international level in the joint solution to these problems which also confront a number of other countries.

June 7th 1993

Translated by:
Tomislav Pisk

Literature:

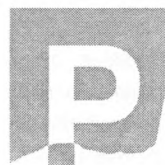
1. Zakonitost (Legality), Savez društava pravnika Hrvatske, Zagreb, No. 1/2 1992.
2. Borislav Blažević, Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba i agresorska razaranja u Hrvatskoj (The Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the Devastation Inflicted by the Aggressor in Croatia), Zakonitost, Zagreb, No. 10, 1992, pp. 1311-1332.
3. UNESCO, The Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation, Guidelines for Using the standard form concerning requests for return or restitution, CC-86/WS73, Paris, May 16th 1986, published February 12th 1991.
4. Lyndell V. Prott, Unidroit Draft Convention focuses on purchasers, Return and restitution of Cultural Property, Museum, UNESCO, Paris, No. 172, 9 Vol. XLIII, No. 4, 1991, pp. 221-222.
5. Giulia A. Marsan, Cultural Property, Unidroit lawyers meet for international agreement on restitution of stolen works of art, The Art Newspaper, No. 15, February 1992.
6. G.A.M. European Parliament Approves the Directive on the Restitution of Cultural Goods, The Art Newspaper, No. 26, March 1993.
7. Vesna Crnić-Grotić, Budućnost Hrvatske i sukcesija Jugoslavije (The future of Croatia and the succession of Yugoslavia), Dometi, Izdavački Centar Rijeka, God. XXV, No. 9/10.
8. L.V. Prott, P.J. O'Keefe, National Legal Control of Illicit Traffic in Cultural Property, UNESCO, Paris, 1983, pp. 1-144.
9. Guidelines for the use of the "Standard form concerning requests for return or restitution". Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to Its Countries of Origin or Its Restitution in Case of Illicit Appropriation, UNESCO, Paris, 1986, Doc. code CC.86/WS/3.
10. Krunoslava Banić, Ratna sudbina dakovačko-srijemske biskupije, Tko zna, kako je sad u okupiranom župama (The fate of the Diocese of Đakovo and Srijem in the war), Vjesnik, Zagreb, 10.04.1993, pp. 24-25.
11. Vesna Kusin, Hrvatska baština. Što je sve i "darovano" i "posuđeno" (The Croatian Heritage, "donations" and "loans"), Vjesnik, Zagreb, 27.05.1993, pp. 16-17.
12. Russia opens the family vaults, Trace, The monthly magazine for retrieving stolen works of art and antiques, Trace Publications Ltd., Plymouth, Issue 48, October 1992, p. 3.
13. Croatia's cultural heritage ravaged, Trace, The monthly magazine for retrieving stolen works of art and antiques, Trace Publications Ltd., Plymouth, Issue 48, October 1992, p. 4.

MUZEJI I NACIONALNO KULTURNO BLAGO

Andromache Gazi

Pitanje restitucije

Opseg i terminologija

Posljednjih nekoliko desetljeća obilježeno je značajnom osjetljivošću svijeta prema pitanjima kulture. Širenje opsega arheoloških istraživanja, razvoj muzejske djelatnosti, rastuća zanimanje za kulturno naslijeđe i upravljanje kulturnim bogatstvima potječe iz rastuće spoznaje da je materijalna kultura vrijednost dostojna zaštite i unapređenja. Zaštita kulturnog dobra ne podrazumijeva samo zaštitu od djelovanja vremena i prirode, nego i od gubitka ili od otuđenja, zbog kojih postaje nedostupno onima koji su ga stvorili. Gubitak ili otuđenje može nastati na raznorazne načine, uključujući i protuzakonite postupke. Interes za povrat barem onih predmeta koji imaju osobito kulturno značenje za narode koji su ih stvorili, nastao je iz rastuće spoznaje da je materijalna kultura vrijednost dostojna zaštite i promicanja, kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Cilj je ove studije da razmotri, u opisanim granicama, pitanje povrata kulturnih dobara zemljama iz kojih su potekla, s posebnim osvrtom na muzeje i njihovu ulogu čuvara kulturnog naslijeđa.

Rasprava se razvija oko sljedećih tema:

- a) Povijesne i druge okolnosti koje su dovele do raspršivanja nacionalnih kulturnih dobara;
- b) Okolnosti pod kojima se postavlja pitanje povrata;
- c) Suvremeni stavovi prema pitanju povrata;
- d) Činjenice koje treba razmotriti i mjere koje je moguće poduzeti u vezi s povratom kulturnih dobara.

Na početku valja naglasiti da je naša rasprava usredotočena na zemlje Evrope i Sjeverne Amerike, ne samo zbog značajne uloge tih zemalja u oblikovanju suvremene situacije već i zbog nedostatka objavljenih podataka o kretanju kulturnih dobara u drugim dijelovima svijeta, kao što su SSSR, Kina i Japan.

Prvi dio naše studije bavi se uvodnim odredbama o značenju kulturnog dobra i nastajanju muzeja, dok se u drugom istražuje povijesna pozadina u odnosu prema fenomenu sakupljanja. Slijedi pregled glavnih točaka pitanja s osvrtom na promjene stava prema njima tijekom vremena, te prikaz različitih suvremenih obrazloženja, čime pripremamo podlogu za studiju slučaja Partenonskog mramorja. Završni dio predstavlja pokušaj da se rasprava postavi u opće okvire kroz razmatranje uloge muzeja u promoviranju kulturnog identiteta, te se izlažu neki prijedlozi za rješavanje problema.

Termini "restitucija", "povrat" i "reparacija" često se zamjenjuju, unatoč semantičkim razlikama. Te se razlike odnose na stupanj legalnosti pri stjecanju kulturnog dobra. "Restitucija" se može odnositi na kulturno dobro "čiji je gubitak uslijedio kao posljedica kolonijalne ili strane okupacije" (Capstick, 1979:67), ali uglavnom podrazumijeva okolnosti pod kojima je dotično kulturno dobro odneseno s teritorija neke države bez njezine privole, u suprotnosti sa njezinim zakonima o izvozu kulturnih dobara. "Povrat" odgovara slučajevima u kojima je dobro odneseno puno prije nego što je takvo zakonodavstvo postojalo (Williams, 1984.) ili čak